

PAPER DETAILS

TITLE: HASANKEYF: "KÜÇÜK SARAY" MIMARISI ÜZERINE BİR DEĞERLENDİRME

AUTHORS: Zekai ERDAL,Serif TÜMER

PAGES: 32-51

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2739544>

HASANKEYF: “KÜÇÜK SARAY” MİMARİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Zekai Erdal* - Şerif Tümer**

Gönderilme Tarihi: 30.10.2022 - Kabul Tarihi: 07.11.2022

Özet

Orta Çağ'da Diyar-ı bekr bölgesinin en önemli şehirlerinden biri, hiç şüphesiz Hasankeyf'tir. Roma/Bizans-Part/Sasânî mücadelelerinin gerçekleştiği Dicle bölgesindeki Hasankeyf, birbirine düşman devletler arasında sürekli el değiştirmiştir. Roma İmparatorluğu'nun burada küçük bir askerî garnizon oluşturmalarının ardından kale, Roma'nın sınır karakol kalelerinden biri olmuştur.

Hasankeyf, Müslümanların bölgeyi ele geçirmesinden sonra altın çağını ilkin Artuklular döneminde yaşamıştır. Artuklular ile başlayan sanat, bilim ve imar alanlarındaki gelişmeler ve faaliyetlerle birlikte Hasankeyf, çevresindeki Erzen, Amid, Meyyafarikin ve Mardin ile yarışır duruma gelmiştir. 1232 yılında Eyyûbîlerin ele geçirdiği Hasankeyf, altın çağını devam ettirmiş ve bölgenin nadide kentlerinden biri hâline gelmiştir.

Önce Artuklular, sonrasında Eyyûbîlere başkentlik yapan şehirde, sultanın ikamet ettiği ve devletini yönettiği saray, kalenin içinde yer almıştır. Muhtelif yayınlarda “Büyük Saray” ve “Küçük Saray” olmak üzere iki saraydan bahsedilmektedir.

Küçük Saray kalenin içinde, hem çevresine hem de eteğindeki şehre hâkim bir yamaçta yer almaktadır. Günümüze bir eyvanı kısmen gelebilmiş yapının Eyyûbîler döneminde inşa edildiği söylene de, dönemin siyasi, askerî ve ekonomik ortamı incelendiğinde, ayrıca Eyyûbîler döneminde sarayın olduğu mevkiye “Kırkız” denildiği göz önüne alındığında, sarayın aslında Artuklular döneminde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Batman, Hasankeyf, Artuklular, Eyyûbîler, Küçük Saray, Kale, Artuklu Sarayları, Eyyûbî Sarayları

HASANKEYF: AN EVALUATION OF SMALL PALACE ARCHITECTURE

Abstract

In the Middle Ages, one of the most important cities in the region of Diyar-ı bekr was undoubtedly Hasankeyf. Hasankeyf was located in the Tigris region where struggles of Rome/Byzantine and Parthian/Sassanian took place, and it passed through many hands among the hostile states on a continuous basis. After the Roman Empire build up a small military post there, the fortress became one of the border commissions of Rome.

Hasankeyf went through its golden age in the period of Artuqids at first, when the Muslims conquered the region. It started to compete with Erzen, Amid, Meyyafarikin and Mardin during the reign of Artuqids following the developments and activities accomplished in the fields of art, science, and public works. When the Ayyubids occupied Hasankeyf in 1232, it continued to live its golden age and became one of the unique cities in the region.

In the city that became the capital for the Artuqids and later for Ayyubids, the palace where sultans resided and administered the state was located inside the fortress. Various publications mention that there are two palaces in the fortress, named “the Big Palace” and “the Small Palace.”

The Small Palace takes place on a hillside in which the fortress is settled and which oversees both its surroundings and the city. Although the structure which only its iwan survived partially today was said to be built in the period of Ayyubids, after examining the political, military and economic atmosphere of the period, and considering that the region in which the palace is located was called “Kırkız” during the reign of Ayyubids, it's understood that the palace was actually built by Artuqids.

Keywords: Batman, Hasankeyf, Artuqids, Ayyubids, Small Palace, Fortress, Artuqids' Palaces, Ayyubids' Palaces

* Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, zekaierdal@artuklu.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-8074-3207

** Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, serif_tumer@hotmail.com, ORCID No: 0000-0002-0108-9647

1. Giriş

Orta Çağ'ın önemli şehirlerinden biri, hiç kuşkusuz Hasankeyf'tir. Roma/Bizans ve İslâmî dönemde ismi pek zikredilmeyen bir şehir olan Hasankeyf, en görkemli yıllarını Artuklular devrinde yaşamıştır. Kuzeyde Harput ve Çermik, doğuda Siirt, batıda Amid, güneyde Nusaybin'e kadar uzanan bölgeye egemen olan Artukluların başkenti Hasankeyf, bu dönemde çevresindeki Erzen, Meyyafarikin, Amid, Dunaysır, Mardin gibi şehirlerle yarışır, hatta onları geçer hâle gelmiştir.

Şehre egemen olan devletler, gerek şehirde gerekse kalede muhtelif imar faaliyetlerine girişmişlerdir. En mühim faaliyetlerin Artuklular döneminde gerçekleştirildiği Hasankeyf Kalesi'nde, bu döneme ait denilebilecek birkaç eser dışında pek fazla bir kalıntı bulunmamaktadır. Mevcut eserler ise Eyyûbîler ile Osmanlılara aittir.

Kale, kuzeyden Dicle Nehri, doğu ve batıdan derin vadiler ile çevrilmiş yüksek bir kaya kütlesi üzerine kurulmuştur. Çevresine hâkim konumuyla hemen yanından geçen ticari ve askerî yolları kontrolü altında tutmuştur.

Hasankeyf Kalesi'yle alakalı yayınlarda iki adet saraydan bahsedilmektedir. Bunlardan Büyük Saray olarak adlandırılan yapının orijinalde saray olup olmadığı veyahut ilk defa kimler tarafından saray olarak inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Eyyûbîler döneminde, 1330 yılında, yapının kuzeyinde, yapıyla bağlantılı olarak dört ayak üstünde yükselen ve "Tayyar" olarak adlandırılan bir seyir köşkü inşa edilmiştir.¹

Diğer saray yapısı ise Dicle'ye ve şehre hâkim konumdaki Küçük Saray'dır. Günümüze sadece eyvanı gelebilen yapı, Ilısu Baraj Gölü'nden kaleye suların sızması sonucu sular altında kalmış ve bu nedenle 2021 yılında mevcut zemininden 6 metre yükseltilmiştir.

Tarihçesi

Küçük Saray'ın ilk olarak kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığını gösteren herhangi bir kitâbe bulunmamaktadır. Sarayla ilgili yayınlardaki genel kanaat, yapının Eyyûbîler dönemine ait olduğu yönündedir. Albert Gabriel XV. yüzyıla ait olduğunu;² Hüseyin Yurttaş, Burhan Zengin ve Ali Mıynat, *Hasankeyf Vekâyinâmesi*'ne istinaden Eyyûbîler devrinde, 729/1328 yılında Melik Mücireddin Muhammed tarafından yaptırıldığını;³ Serap Sevgi ve Mesut Yılmaz da Eyyûbîler döneminden kaldığını⁴ yazmışlardır. Hasankeyf'te ilk kazıları gerçekleştiren Oluş Arık, burç olarak tanımladığı yapının Roma döneminde kale-saray kompleksinin bir parçası olarak inşa edildiğini, sonraki dönemlerde de tamir ettirildiğini belirtmiştir.⁵

Sarayın Eyyûbîler döneminde inşa edildiği kesin değildir. Zira 702/1303 yılında Hasankeyf Eyyûbî Emiri Melikü's-Salih, amcası Melikü'z-Zahir Hasan'ı tahtından indirmiştir. Saltanat sarayında meydana gelen bu olay, *Hasankeyf Vekâyinâmesi*'nde detaylıca anlatılmaktadır. Vekâyinâmeye göre saltanat sarayı, kalenin Dicle'ye bakan tarafında, köşedeki korunaklı bölge olan Kırkız'da yer almaktadır. Kırkız mevkiisi, kalenin oturduğu kayalık zeminden yüksek bir çıkıntı hâlinde olup kuzeyden Dicle Nehri'ne, doğudan kalenin eteklerine ve kale kapısına bakmaktadır.⁶

2 Albert Gabriel, *Şarki Türkiye'de Arkeolojik Geziler*, Çev. İdil Çetin, Ankara: Dipnot Yayınları, 2014, 72.

3 Yurttaş'ın *Vekâyinâmeye* de atıfta bulunduğu pasaj, Küçük Saray ile ilgili değildir. Büyük Saray'da, ikisi sarayın kuzey cephesinde yer alan, diğer ikisi de bağımsız dört ayak üzerinde yükselen ve günümüzde bağımsız kare kesitli payeye oturan seyir köşküne (Tayyar) aittir. Bkz. Hüseyin Yurttaş, *Hasankeyf Yapılarının Sanat Tarihimizdeki Yeri*, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1991, 208, 211; Abdüsselam Uluçam, "Hasankeyf'in Mimarlık Tarihi", *I. Uluslararası Batman ve Çevresi Tarih ve Kültürü Sempozyumu*, İstanbul, 2009, 440; Ali Mıynat, *Bir Ortaçağ Kenti: Hasankeyf*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi, 2008, 195; Burhan Zengin, *Hasankeyf Tarihi ve Tarihi Eserleri*, İstanbul: Samaha Turizm, 2001, 172.

4 Serap Sevgi, Mesut Yılmaz, "Hasankeyf'te Baraj Gölü Alanında Kalan Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma ve Kurtarma (Taşıma) Yaklaşımı ve Metotları", *Vakıflar Dergisi*, Ankara: 57 (2022), 183.

5 M. Oluş Arık, *Hasankeyf Üç Dünyanın Buluştuğu Kent*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2003, 96-98.

6 İbnü'l-Münşi el-Hisni, *Nüzhetü'n-Nazır*, 22a; Yusuf Baluken, *Hasankeyf Eyyûbîleri*, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2016, 79.

1 İbnü'l-Münşi el-Hisni, *Nüzhetü'n-Nazır*, Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Cod. Mixt. 355, 40a.

Vekâinâmenin verdiği bilgiler, günümüzde "Küçük Saray" olarak adlandırılan yapıyı ve yakın çevresini tarif etmektedir. Küçük Saray'ın, iktidar değişikliğinin meydana geldiği 1303 yılı ve öncesinde devletin yönetildiği saray olduğu anlaşılmaktadır.

1232 yılında Hasankeyf'i ele geçiren Eyyûbiler, Hasankeyf merkezli yeni bir devlet kurmuşlardır. Ancak iktidar mücadeleleri; Moğolların baskı, talan, istila ve yağmaları; yakın çevrelerindeki diğer beylik ve devletlerle olan menfi ilişkiler ve çatışmalar nedeniyle 1232-1303 yılları arasında tahta geçen 6 melik, iktidar olmalarına karşın muktedir olamamışlardır.

Kale ve yakın çevresindeki imar faaliyetleri, Moğol tehlikesinin ortadan kalkmasından sonra devletin artık sağlam temellere oturduğu Melikü's-Salih (1303-1326) dönemi itibarıyla başlamıştır.

Yukarıda belirtilenlerin yanı sıra sarayın bulunduğu yerin Türkçe "Kırkız" olarak isimlendirilmesinden ötürü, Küçük Saray'ın Artuklular döneminde inşa edildiğini söylemek daha doğru olacaktır.

Eyyûbilerin 1232 yılında Hasankeyf'i ele geçirmesiyle şehirdeki Artuklu egemenliği son bulmuş, kaledeki saray/saraylar da Eyyûbiler tarafından kullanılmaya başlamıştır. *Hasankeyf Vekâinâmesi*'nde de belirtildiği üzere, XIV. yüzyılda Küçük Saray, Eyyûbi hanedanının ikamet ettiği ve ülkeyi yönettiği bir saray olarak kullanılmaya devam etmiştir. Sarayda bu dönemde ne tür imar ve tamir faaliyetlerinin yapıldığı bilinmemektedir.

1462 yılında Uzun Hasan tarafından ele geçirilen Hasankeyf, Akkoyunlu topraklarına dâhil olmuştur. Bu tarihten sonra sarayın kuzey cephesinin ciddi bir tamir gördüğü anlaşılmaktadır. Zira kuzey cephedeki pencere lentosunun üstündeki iki aslan kabartması ile aslanlar arasındaki kabartma dörtgen süsleme panosunun köşelerindeki Arapça ve Farsça kitâbeler, sözü edilen tamirata işaret etmektedir.

Hasankeyf'te gerek Artuklu gerekse Eyyûbiler devrine ait Farsça herhangi bir kitâbe/mezar taşı tespit edilememiştir. "Mübârek Bâd", "Saâdet Bâd" gibi Farsça kitâbelerin benzerlerini Diyarbakır'daki birçok eserde görmek mümkündür.⁷

2. Yapının İncelenmesi

Küçük Saray; Hasankeyf Kalesi'nin kuzeydoğusunda, Dicle Nehri'ne doğru çıkıntı yapan kaya kütesinin üzerinde yer almaktadır. Kayalık alan, Büyük Saray'ın oturduğu kayalığa göre daha alçak olup 544 m kotunda yükselmektedir. Saraydan günümüze ulaşan eyvanlı yapı, oturduğu kaya kütesinin bittiği yerde yükselmesi nedeniyle heybetli ve çevresine hâkim bir görünüme sahip olmuştur. Yapı, dıştan 23 x 9,40 m, içten 20,55 x 5,80 m; kuzeydoğu cephesi ise dıştan 9,63 m, içten 7,77 m ölçülerindedir.

Eyvan, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan dikdörtgen bir forma sahiptir; üzeri de aynı yönde uzanan bir sivri beşik tonoz ile örtülüdür. Eyvanın kuzeybatı tarafı yıkılmış olup beden duvarlarının kalıntıları açıkça görülmektedir. Yapı; köşelerde kaba yonu, pencerelerde düzgün kesme taş, diğer yerlerde ise moloz taş malzemedен inşa edilmiştir. İç mekânı kuzeydoğu yönünde bir, doğuda iki, batıda üç adet düz lentolu pencere ile aydınlatılmaktadır.

Cephelerin cas sıvalı olduğu, kalan izlerden anlaşılmaktadır. Her bir cephede cas sıva üzerine kalem işi bitkisel bezemeli şemse ile palmet motifleri vardır. Bu süslemelerden sadece kuzeydoğudaki çok az, kuzeybatı cephedeki kısmen sağlam olup diğerlerinin sadece yerleri bellidir.

Yapının en dikkat çeken kısmı, Dicle Nehri ile kalenin eteğindeki varoşlara bakan kuzeydoğu cephesindeki taş bezemelerdir. Düzgün kesme taş malzemedен yapılan düz lentolu pencere açıklığının lentosu, alttan mukarnaslı birer konsola oturmadır. Lentonun hemen üstünde birbirine bakar ve hareket eder tarzda, cepheden verilmiş birer aslan kabartması dikkat çekmektedir. Aslanların kuyrukları, arka bacaklarının arasından kıvrılarak gövde üzerinde ağzı açık bir ejder şeklinde sonlanmaktadır. Aslanların ağızları açıktır, enselerinde yeleleri vardır, ayaklarındaki pençeler de vurgulanmaya çalışılmıştır. Aslanların arasındaki kabartma kare panonun ortasında, eşkenar dörtgen bir pano vardır. Panonun yüzeyinde, yine kabartma tarzında düğümlü silmelerden oluşan geometrik bir kompozisyon yer almaktadır. Eşkenar dörtgenin üst iki köşesindeki daha küçük kare panolarda ma'kılı hatlı ve kabartma tarzında dörder "Ali" ismi okunmaktadır.

7 Benzer Farsça kitâbeler Safa Camii, Sarı Saltuk Türbesi ve Büyük Han'da da görülmektedir.

Altındaki iki kare panoda ise solda Farsça “Saâdet Bâd”, sağda “Mübârek Bâd” kelimeleri yazılıdır. Tüm bu kompozisyon, en dışta ters “U” biçiminde düzenlenmiş kabartma dış dizisiyle sınırlandırılmıştır. Dış dizileri, pencerenin yan tarafındaki birer madalyonla bağlantılıdır. En dışta ise cas sıva üzerindeki sade bir bordürün tüm bu kompozisyonları kuşattığı, kalan izlerden anlaşılmaktadır.

Eyvanın kuzeybatısındaki kaya kütlelerinde orijinal sarayın bir parçası olup olmadığı belli olmayan, eyvanın iç mekân zemin kotu ile aynı seviyede muhtelif kaya oyma mekânlar, kaya kütlelerinin üstünde de kâgir mekânlar vardır.

Eyvanın iç mekânı da cas sıvalı olup duvarları tamamen islenmiştir. Duvarlardaki pencere açıklıkları, içten sivri kemerlidir. Pencerelelerden doğudakinin kemer köşesinde, sıva üzerine kazıma bitkisel motif izleri görülmektedir.

Yapı, orta yerine denk gelecek şekilde ve birbirine yakın konumda iki sivri kemer ile desteklenmiştir. Tonoz üzengi seviyesinde iç mekânı boydan boya dolanan sade bir bordür bulunmaktadır. Tonozun tam merkezinde ise iri bir şemse motifinin izi vardır. Tonozun iç yüzeyinde pöhrenlerin izleri açıkça görülmektedir.

2021 yılında iç mekânda yapılan kazılarda, zemin düzgün olmayan kaya kütleleri şeklindeki eyvan ile kuzeyde küçük bir sarnıç tespit edilmiştir.

3. Değerlendirme ve Sonuç

Saray, hem devletin yönetim merkezi olması hem de melik ve ailesini barındırması nedeniyle savunulması kolay bir yerde inşa edilmiştir. Üç yönden ulaşılması imkânsız derin ve dik uçurumlarla kendisini sağlama alan sarayın tek bağlantısı, kalenin oturduğu kayalığın batısıyladır.

Orijinal isimleri ve işlevleri tespit edilemeyen yapılar, mevcut kalıntıların ebatları nedeniyle “Büyük” ve “Küçük” olarak isimlendirilmiştir. Benzer örnekleri Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu saraylarında görmek mümkündür.⁸

Kayalığın en ucundaki eyvan, formu ve inşa tekniği açısından Hasankeyf ve Siirt’teki sivil yapılara benzemektedir. Moloz taş malzeme ve cas harcı ile inşa edilen yapının üst örtüsünde gerek yükü hafifletmek gerek soğuk kış günlerinde ısıtmayı kolaylaştırmak gerekse de iç mekândaki ekoyu düzenlemek için beşik tonozun iç kısmı pöhrenlerden meydana getirilmiş;⁹ dış kısmı ise yöreye özgü bir üst örtü tekniği olan kılçık tarzında yapılmıştır.

Çevreye hâkim konumuyla sarayın önemli bir unsuru olan yapının, orijinal işlevinin ne olduğu bilinmemektedir. Dicle Nehri ve kale eteğindeki varoşlar ile geniş bir alanı gören manzarası nedeniyle etrafı seyretmek için yapılmış olabilir. Yapının oturduğu kayaya sıfır mesafe ile inşa edilmiş olması, kuzeydoğu cephesindeki düzenlemeyi gizemli kılmaktadır. Zira bu tarz bezemelerin ne halkın ne de saray erkânının göremeyeceği bir yerde olması, farklı bir amaç doğrultusunda ele alındığını ortaya koymaktadır.

Küçük Saray’ın kuzey cephesindeki pencerede düzgün kesme taş, diğer kısımlarda moloz taş malzeme kullanılmıştır. Düzgün kesme taş malzemenin olduğu pencere lentosunun hemen üstünde, birbirine bakar ve hareket eder hâlde iki adet aslan kabartması vardır. Bunların arasındaki geometrik panonun üst iki köşesinde ma’kılı hatla dörtlü “Alı” isminin yer alması, panonun alt sol köşesinde ise yine ma’kılı hatla Farsça “Saâdet Bâd”, sağda da “Mübârek Bâd” yazılarının olmasından dolayı, bu cephede Haydar/Esedullah unvanları olan, aynı zamanda ilim şehrinin kapısı olarak nitelenen Hz. Ali’ye bir atıftan, bir yönelimden bahsetmek mümkündür.¹⁰

Beyşehir Kubadâbâd Sarayı Külliyesi, Büyük Saray ve Küçük Saray için bkz. Rüçhan Arık, *Selçuklu Sarayları ve Köşkleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2017, 57-59, 182-197.

9 Pöhrenk: Osmanlı Türkçesinde “sebu”, mimaride ise “boşluklu rezonatör” olarak anılmaktadır.

10 Hasankeyf’te ciddi bir Alevi/Şia varlığından söz etmek mümkündür. Zira Ehl-i Bey’ten kabul edilen İmam Abdullah Türbesi/Zaviyesi, 12 mihraplı bir mescid, Haydar Baba Zaviyesi/Kalenderhanesi gibi Alevi/Şia menşeli yapılar da bu iddiayı destekler niteliktedir. Akkoyunlular her ne kadar Sünni bir devlet olarak kabul edilse de devletin sınırları içinde yoğun bir Alevi nüfusu söz konusudur. Ayrıca devleti oluşturan kabile/aşiret/oymak gibi ana unsurların yöneticileri ile ileri

8 Büyük Selçuklulara ait Merv’deki Büyük Kız Kalesi ve Küçük Kız Kalesi saray/köşkleri ile Anadolu Selçuklulara ait Konya

Türk sanatında sıklıkla kullanılan motiflerden biri de aslan figürüdür. Müddesir Sûresi'nin 50-51. âyetlerinde, uyarıcı olan Hz. Peygamber'den kaçan kişiler, "aslandan kaçan yaban eşekleri" olarak tanımlanmıştır.¹¹ Âyetlerde Hz. Peygamber "aslan" olarak betimlendiğinden dolayı, kapıdaki aslan ve Ali ikilemini Hz. Muhammed (a.s.) ve Ali (r.a.) olarak da anlamlandırmak mümkündür.

Profilden ve yürür hâlde betimlenen aslan kabartmalarının kuyrukları da ejder başı şeklinde tasvir edilmiştir.¹² Ancak ejder tasviri ile ilgili net bir izah yoktur. Orta Asya etkisi görülen aslan-ejder birlikteliğinde ağız açık bir şekilde tasvir edilen ejder, aslanı tehdit eder; hatta aslanın gövdesini ısırır biçimdedir.

Hâkimiyet, güç, kudret, güneş ve aydınlığı sembolize eden aslan ile ay, yer altı ve karanlığı sembolize eden ejder, birbirine zıt unsurların aynı yerde verildiği güzel örneklerdendir.¹³

Sarayın bir parçası olarak inşa edilen yapı, Eyyûbiler döneminde taht mücadelesine sahne olmuş; Akkoyunlular zamanında ise cephesindeki bezemelerle mistik bir boyuta bürünmüştür. Moloz taş malzemeyle inşa edilen "Küçük Saray", oturduğu kayalığın blok hâlinde çatlak olması, konumu nedeniyle şiddetli rüzgâr ve yağışa maruz kalması, ayrıca insan kaynaklı olumsuz kullanımlar ve tahribatlar nedeniyle hasar görmüş ve Ilısu Barajı projesi kapsamında tamir edilmiştir. 2020 yılında baraj göletinden sızan sular içeri dolunca yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalan yapı, 2021 yılında yerden 6 metre yükseltilerek suyun tahribatından korunmuştur.

Konumu ve cephesindeki bezemeleriyle dönemin önemli yapılarından olan Küçük Saray, Hasankeyf'in sembol eserlerinden biridir.

Kaynakça

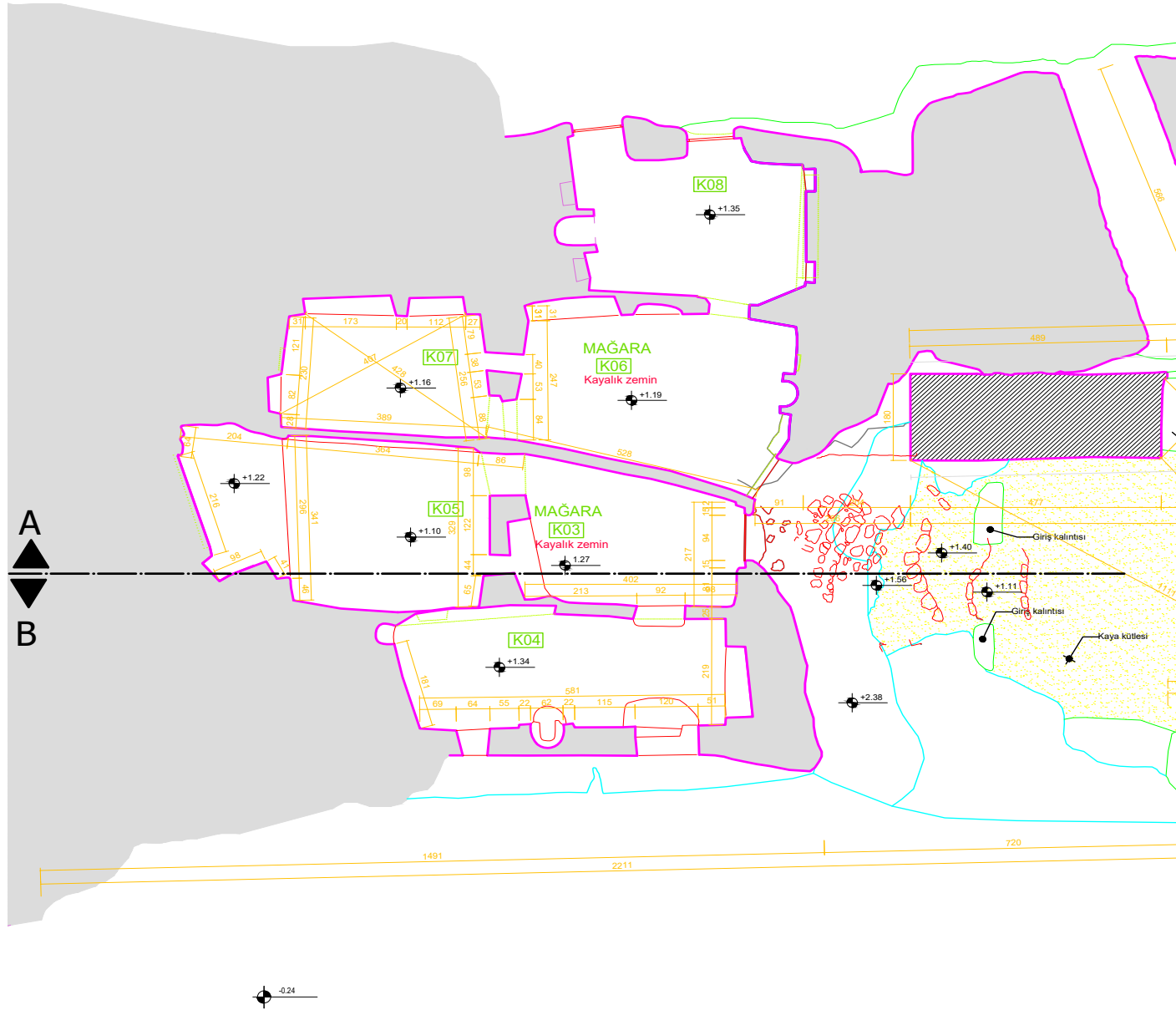
- Arık, M. Oluş. *Hasankeyf Üç Dünyanın Buluştuğu Kent*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2003.
- Arık, Rüçhan. *Selçuklu Sarayları ve Köşkleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayinevi, 2017.
- Baluken, Yusuf. *Hasankeyf Eyyûbileri*. Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2016.
- Gabriel, Albert. *Şarki Türkiye'de Arkeolojik Geziler*. Çev. İdil Çetin. Ankara: Dipnot Yayınları, 2014.
- İbnu'l-Münşi el-Hisni. *Nüzhetu'n-Nazır*. Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Cod. Mixt. 355.
- Mıynat, Ali. *Bir Ortaçağ Kenti: Hasankeyf*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi, 2008.
- Öney, Gönül. "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Arslan Figürü", *Anadolu*. Ankara: 13 (1969): 1-41.
- Öney, Gönül. "Anadolu Selçuklu Sanatında Ejder Figürleri", *Bellekten*. Ankara: 33/130 (1969): 171-192.
- Sevgi, Serap, Mesut Yılmaz. "Hasankeyf'te Baraj Gölü Alanında Kalan Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma ve Kurtarma (Taşıma) Yaklaşımı ve Metotları", *Vakıflar Dergisi*. Ankara: 57 (2022): 177-202.
- Sohrabiabad, Hamidreza. "Akkoyunluların Mezhepsel Eğilimleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*. Ankara: 18 (2018): 203-224.
- Uluçam, Abdüsselam. "Hasankeyf'in Mimarlık Tarihi", *I. Uluslararası Batman ve Çevresi Tarih ve Kültürü Sempozyumu*. İstanbul: 2009, 423-455.
- Yurttaş, Hüseyin. *Hasankeyf Yapılarının Sanat Tarihimizdeki Yeri*. Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1991.
- Zengin, Burhan. *Hasankeyf Tarihi ve Tarihi Eserleri*. İstanbul: Samaha Turizm, 2001.

gelenlerinin de Alevi olduğunu gösteren önemli veriler bulunmaktadır. Bkz. Hamidreza Sohrabiabad, "Akkoyunluların Mezhepsel Eğilimleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Ankara: 18 (2018), 203-224.

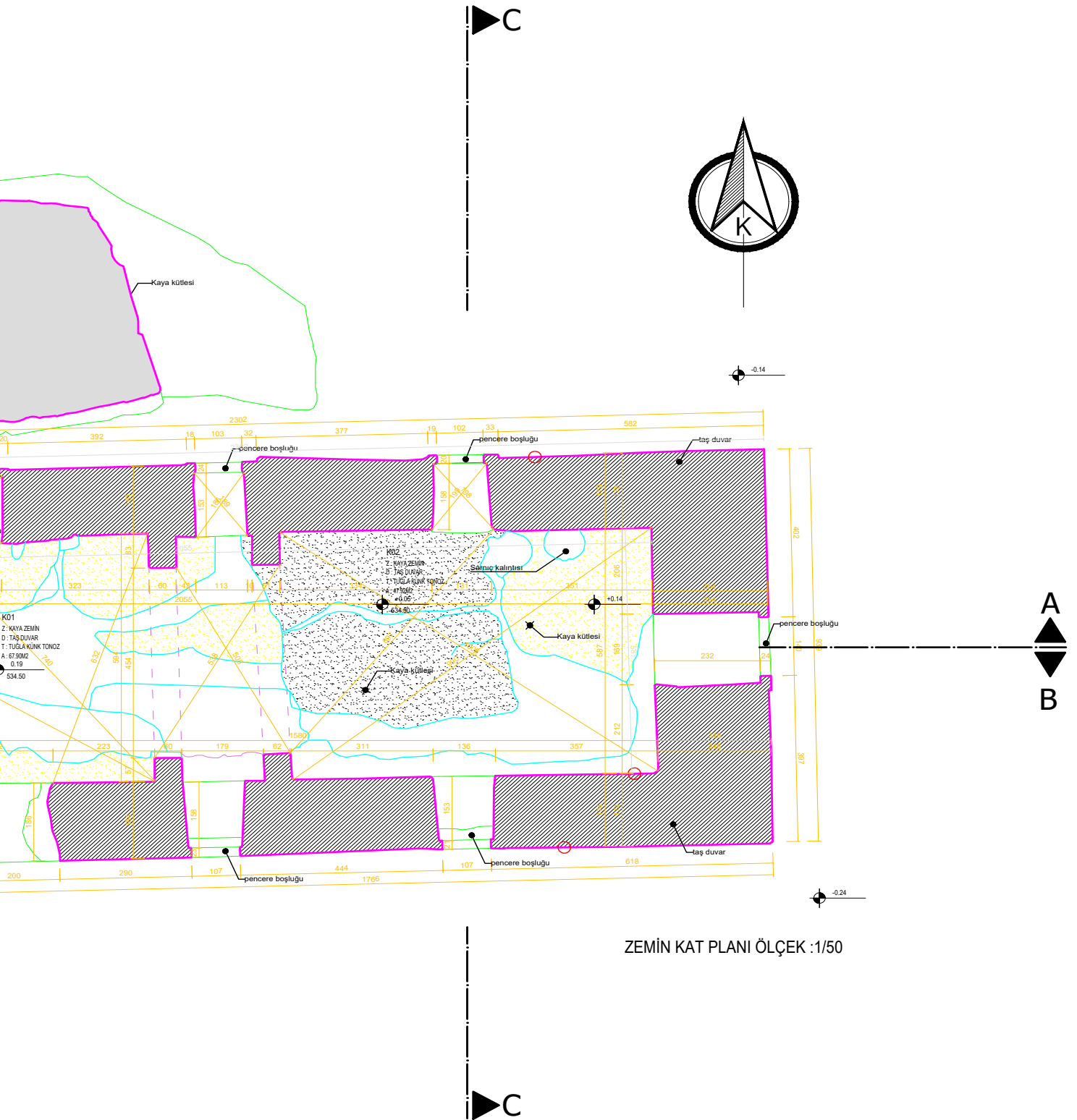
11 <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/muddesir-suresi-74/ayet-48/kuran-yolu-meali-5>, Erişim Tarihi: 26/10/2022.

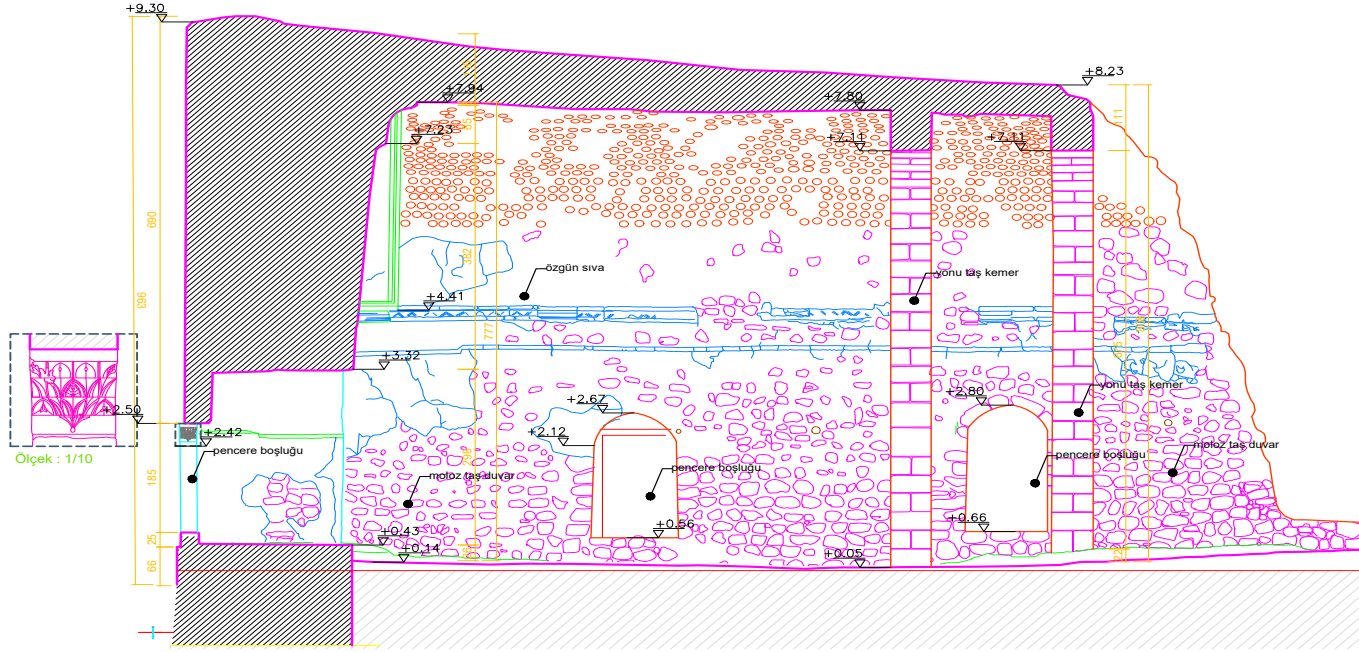
12 Kuyruğu ejder başı biçimli aslan kabartmaları; Kesikköprü Hanı, Niğde Hüdavent Hatun Türbesi, Konya Alaeddin Köşkü, Cizre'den Diyarbakır Müzesi'ne getirilen taşlar, Patnos Türbesi, Sivas Behram Paşa Hanı ve Diyarbakır Kalesi'nde de görülmektedir. Bkz. Gönül Öney, "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Arslan Figürü", *Anadolu*, Ankara: 13 (1969): 26.

13 Gönül Öney, "Anadolu Selçuklu Sanatında Ejder Figürleri", *Bellekten*, Ankara: 33/130 (1969): 186-87.

1 Küçük Saray'ın vaziyet planı (ERBU)

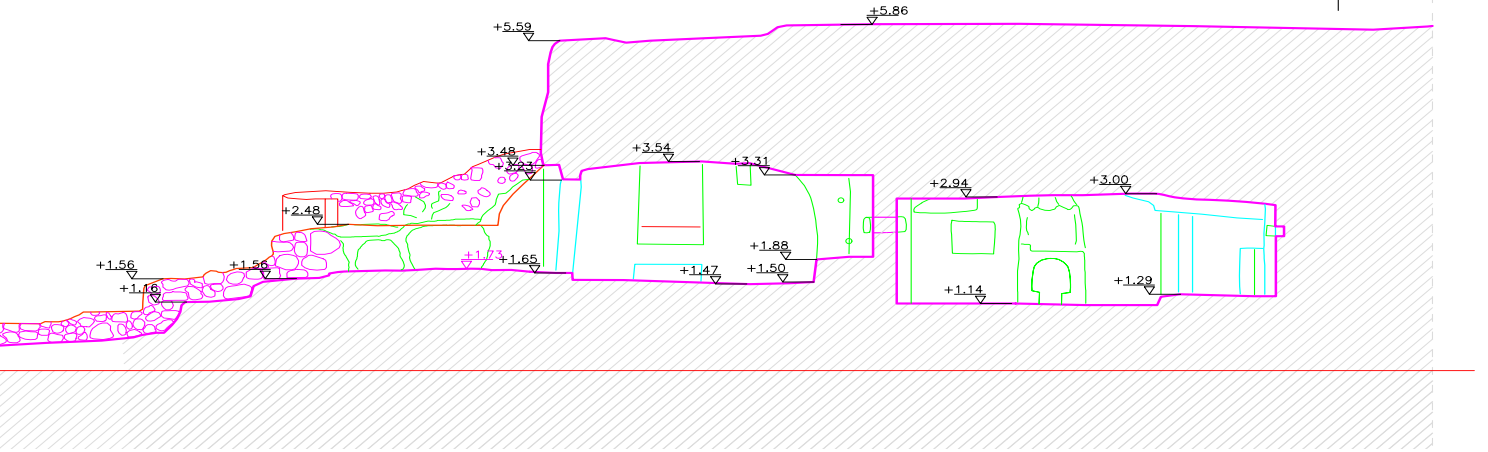
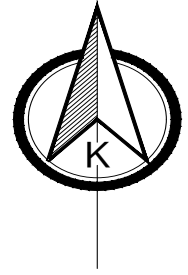

2 Küçük Saray'ın kesiti (ERBU)

3 Hasanköy (Kazı Arşivi, 2017)

4 Hasankeyf, Küçük Saray'ın genel görünümü (Kazı Arşivi, 2017)

5 Küçük Saray ve Şaab Vadisi'nin genel görünümü (Kazı Arşivi, 2017)

6 Küçük Saray ve Şaab Vadisi'nin genel görünümü (ERBU, 2020)

7 Küçük Saray'ın genel görünümü (Kazı Arşivi, 2017)

8 Küçük Saray'ın kuzeydoğu cephesi (Kazı Arşivi, 2017)

9 Küçük Saray'ın kuzeydoğu ve doğu cepheleri (Kazı Arşivi, 2017)

10 Küçük Saray'ın genel görünümü (ERBU, 2020)

11 Küçük Saray'ın kuş bakışı görünümü (ERBU, 2020)

12 Küçük Saray'ın güneybatı cephesi (ERBU, 2020)

13 Küçük Saray'ın kuzey-kuzeydoğu cepheleri (ERBU, 2020)

14 Küçük Saray'ın kuzeydoğu-doğu cepheleri (ERBU, 2020)

15 Küçük Saray'ın batı cephesi, 2020

16 Küçük Saray'ın batı cephesindeki bezeme, 2020

17 Küçük Saray'ın kuzeydoğu cephesindeki bezeme, 2020

18 Küçük Saray'ın kuzeydoğu cephesindeki bezeme detayı, 2020

19 Küçük Saray'ın güneybatıdan görünümü, 2020

20 Küçük Saray'ın iç mekânı (ERBU, 2020)

21 Küçük Saray'ın iç mekânı, 2020

22 Küçük Saray'ın iç mekânında yer alan sarnıç, 2020